

**1920-1935-YILLARDA O‘ZBEKISTONDA AYOLLAR
FAOLLIGINI OSHIRISH SIYOSATI**

Qahramonov Jafar Alisher o'g'li

Buxoro Davlat Universiteti

70220301 - Tarix mutaxassisligi birinchi bosqich magistranti

jafarkakhramonov@gmail.com

+998943757977

Annotatsiya: O‘zbek jamiyatining tarixiy rivojlanishida 1920-1935-yillar alohida o‘rin tutadi. Aynan shu davrda o‘zgarishlar, islohotlar va yangiliklar natijasida ijtimoiy tuzum tubdan o‘zgardi, odamlar ongida yangicha qarashlar shakllandi. Ushbu jarayonlar markazida ayollar mavqei ham muhim o‘rinda bo‘ldi. 1920-1935-yillarda O‘zbekistonda ayollar faolligini oshirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri edi. Bu siyosat an‘anaviy jamiyatda hukm surgan gender notenglikni bartaraf etishga, ayol va erkak huquqlarining tengligini qaror toptirishga, ayollarni ijtimoiy va siyosiy-hayotga faol jalb etishga qaratildi. O‘sha yillarda hukmron bo‘lgan patriarxal tuzumning kuchli ta’siri, qadimgi urf-odat va diniy me‘yorlarga asoslangan stereotiplar ayollar hayotini cheklab kelgan edi. O‘zbekiston hududida Sovet hokimiyatining o‘rnatilishi bilan bu sohadagi asosiy vazifalardan biri sifatida ayollar ahvoli va ularning jamiyatdagi mavqeini tubdan yaxshilash maqsadi ilgari surildi.

Kalit so‘zlar: ayollar faolligi, gender tengligi, savodxonlik, ma’rifatparvarlik, siyosiy islohotlar, xotin-qizlar tashkiloti, ta’lim islohoti, ijtimoiy huquqlar, kasb-hunar o‘rganish, an‘anaviy qarashlar.

Аннотация: 1920-1935 годы занимают особое место в историческом развитии узбекского общества. Именно в этот период в результате преобразований, реформ и нововведений произошла коренная трансформация социальной системы, сформировались новые взгляды на мир. Положение женщин также находилось в центре этих процессов. В 1920-1935 годах повышение активности женщин в Узбекистане стало одним из приоритетных направлений государственной политики. Эта политика была направлена на устранение гендерного неравенства, существовавшего в традиционном обществе, установление равных прав для женщин и мужчин, а также активное вовлечение женщин в общественную и политическую жизнь. Сильное влияние патриархальной системы, царившей в те годы, стереотипы, основанные на древних обычаях и религиозных нормах, ограничивали жизнь женщин. С установлением советской власти на территории Узбекистана одной из главных задач в этой области стало радикальное улучшение положения женщин и их роли в обществе.

Ключевые слова: женский активизм, гендерное равенство, грамотность, просвещение, политические реформы, женские организации, реформа образования, социальные права, профессиональная подготовка, традиционные взгляды.

Abstract: The years 1920-1935 occupy a special place in the historical development of Uzbek society. It was during this period that the social system fundamentally changed as a result of changes, reforms and innovations, new views were formed in the minds of people. The position of women was also at the center of these processes. In the 1920-1935 years, increasing the activity of women in Uzbekistan was one of the priority areas of state policy. This policy was aimed at eliminating gender inequality that prevailed in traditional society, establishing equal rights for women and men, and actively involving women in social and political life. The strong influence of the patriarchal system that prevailed in those years, stereotypes based on ancient customs and religious norms limited the lives of women. With the establishment of Soviet power in the territory of Uzbekistan, one of the main tasks in this area was to radically improve the situation of women and their position in society.

Keywords: women's activism, gender equality, literacy, enlightenment, political reforms, women's organizations, educational reform, social rights, vocational training, traditional views.

KIRISH

Jadidchilik g'oyalari, ozodlik va ma'rifatli jamiyat barpo etish istagida bo'lgan oshkora fikrlar o'zbek xalqining yangi davrga yuz tutishida muhim rol o'ynadi. Sovet davri boshida hukumat tomonidan amalga oshirilgan islohotlarda, O'zbekiston Respublikasi ayollarini zamonaviy hayotga, yangicha ijtimoiy-siyosiy jarayonlarga faol aralashuvini ta'minlash ulkan vazifa sifatida olg'a surildi. O'zbekiston xalqi asrlar davomida an'anaviy jamiyat sharoitida yashagan, bu jamiyatda ayollarning o'rni uydan tashqariga chekmagan, ko'p hollarda ular ta'lim va ijtimoiy faoliyatdan cheklangan edi. Biroq 1920-yillardan boshlab davlat siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lib, ayollarning jamiyat hayotiga faol jalb etilishi masalasi ko'ndalang qo'yildi. O'sha davrda maktab va madrasalarning zamonaviylashtirilishi, yangi ta'lim muassasalari ochilishi orqali xalq orasida savodxonlik darajasini oshirish muhim vazifa sifatida ko'rilgan edi. Bu jarayonda, ayollarning ham savodxon bo'lishi, ularga zamonaviy bilim va tajriba berish davlat va jamiyat oldidagi dolzarb masalalardan bo'lib qoldi. Sovet davlati tomonidan tashkil etilgan xotin-qizlar tashkilotlari, o'quv kurslari va to'garaklar ayollarning faol hayotga jalb etilishiga keng yo'l ochib berdi. Qizlar, ayollar uchun maxsus maktab, kurs va litseylar ochila boshlandi. Bu o'quv muassasalarida qizlar zamonaviy fanlardan bilim oldilar, hunar

va kasb o'rgandilar. Ayollar orasidagi savodsizlikka qarshi kurash davlat siyosatining asosiy yo'nalishlaridan biriga aylandi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

O'zbek jamiyatida ayollarning siymosi o'zgarib, ular faqat uy ishlariga bog'lab qo'yilgan mavjud qoidalarni buza boshladilar. Ayollarni o'qitish, ularni zamonaviy kasb-hunarlariga o'rgatish tadbirlari tufayli, bu qatlam yanada mustaqil va faol bo'lib bordi. O'zbekiston sovet hukumati ayollarning turli mehnat sohaslariga, ishlab chiqarishga, ijtimoiy tashkilotlarga va siyosiy faoliyatga jalb etilishini davlat siyosatining muhim qismi etib belgiladi. Ayollarni ishlab chiqarish jarayoniga jalb qilish, ulardan malakali ishchi, agronom, o'qituvchi, shifokor va boshqa sohalarda mutaxassis sifatida foydalanish masalasi kun tartibiga qo'yildi. Ayollar hayotidagi bu o'zgarishlar, yangicha ijtimoiy-siyosiy tashkiliy tuzilmalar orqali aniq va tizimli olib borildi. Mehnat jarmoalarida, qishloq xo'jaligi va sanoatda, kasb-hunar maktablari va zavodlarda ayollarning faolligi oshib bordi. Hukumat tashabbuslari bilan chekka hududlardagi ayollar ham jamoaviy tadbirlarga jalb qilina boshladi, ularning mehnatga munosabatida yangicha fikr shakllandi. Ta'lim sohasida olib borilgan islohotlar davomida maktab va kurslarda qizlar soni keskin ko'paydi. Qishloqlarda, shaharlarda qizlar uchun yangi o'quv dargohlari faoliyat boshladi. Rasmiy hujjatlar asosida ayollarga davlat ishlarida, jamoat tashkilotlarida ishlash huquqi berildi. Bundan tashqari, tibbiyot, maorif, qishloq xo'jaligi, ishlab chiqarish sohaslariga ham ayollar keng jalb etildi. Shu tariqa, hayotning har bir sohasida ularning faol ishtiroki ko'zga tashlandi. Ayollarga nisbatan yangi ijtimoiy-huquqiy muhit yaratildi. Yangi siyosat asosida har bir ayolga savodxon bo'lish, malakali kadr sifatida yetishish, oilada va jamiyatda munosib o'rin egallash imkoniyati berildi [1].

Ayollarni jamiyat hayotiga jalb qilish faqat ularga ta'lim berishdan iborat bo'lib qolmadi. Ularning huquqlari, manfaatlari va shaxsiy erkinliklari ham siyosatning asosiy nuqtasiga aylandi. Qadimdan an'anaviy jamiyatda mavjud bo'lgan pardabozlik, ko'plab urf-odat va diniy cheklovlar tanqid qilindi. Bunday an'analar davlat tomonidan tubdan isloh qilindi, zamonaviylik va ma'rifatparvarlik ustuvor tamoyilga aylandi. Xotin-qizlarning jamiyatda ochiq chehra bilan yurishi, ijtimoiy-tashkiliy ishlar bilan shug'ullanishi, o'z huquq va manfaatlarini himoya qilishlari targ'ib qilindi. Ayollarning siyosiy partiyalarga a'zoligi, saylovlarda ishtiroki, davlat va jamoat ishlarida faol qatnashishi amaldagi siyosatning asosiy yo'nalishi sifatida e'tirof etildi [2].

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Ijtimoiy hayotda olib borilgan yangi tartibotlar natijasida, ayollar orasida ilg'orlar paydo bo'ldi. Ular jamiyatga namuna, ma'naviy, ma'rifiy va iqtisodiy sohalarda faol ishtirok etgan ijtimoiy qatlam sifatida ajralib chiqa boshladilar. Jamiyatda inson huquqlari va erkinliklarining ahamiyati kuchaygani sari, ayollarning imkoniyat va huquqlari ham kengayib bordi. O'zbekiston bo'ylab respublika, viloyat

va tuman miqyosida ayollar kengashlari, xotin-qizlar bo'limlari, ma'rifat va madaniyat markazlari vujudga keldi. Ayollar o'rtasida ma'rifat ishlarini yo'lga qo'yish, huquqiy ongi va faolligini oshirish orqali yangi avlod shakllanib bordi. Matbuot, ilm-fan va adabiyot orqali ham ayollar erkinligi, ularning imkoniyatlari, ijtimoiy faolligi haqida targ'ibot olib borildi. Davlat siyosati natijasida ayollarni inson sifatida, jamiyat a'zosi sifatida to'liq tan olish, ularning imkoniyatlarini amalga oshirish uchun muhim platformalar yaratildi. Ijtimoiy hayotda, oila va jamiyatda ayolning o'rni yanada mustahkamlandi. Ularning ijtimoiy qat'iyati va tafakkuri yuksaldi [3].

Ayollarning huquqlarini kengaytirish borasida Sovet hukumati qator qonun va qarorlar, farmonu nizomlarni hayotga tatbiq etdi. Har bir mahalla, qishloq va shaharda ayollarning turli sohalardagi ishtiroki targ'ib qilindi. Ma'rifiy faoliyat keng yoyildi, ayollar orasida ilg'or, zamonaviy dunyoqarash mezonlari singdirildi. Ta'lim, madaniyat, sog'liqni saqlash, sanoat va qishloq xo'jaligi sohalarida qator islohotlar amalga oshirildi. Ayollarning davlat va jamoat ishlaridagi ulushi ko'paydi. Bugungi kunimiz uchun oddiydek tuyuladigan ayollarning davlat idoralarida, jamoat tashkilotlarida, ilm-fan markazlarida faol ishtiroki, aynan o'sha davrda boshlangan islohotlarning samarasidir. Shuningdek, diniy ta'siri kuchli bo'lgan urf-odatlar, qadimiy qarashlarning jamiyat hayotidan siqib chiqarilishi, ayollarning o'z hayotini o'zi belgilash huquqini mustahkamladi. O'zini anglagan, ma'rifatli va zamonaviy ayollar jamiyati vujudga kela boshladi. Ular oilada, jamiyatda va davlatda o'z so'ziga, o'rniga ega bo'ldilar. Ularning qadr-qimmati va salohiyati ijtimoiy taraqqiyot uchun muhim omil sifatida ko'riladigan bo'ldi. Natijada, O'zbekiston tarixida 1920-1935-yillar ayollar harakatining keskin kuchayishi, siyosiy va ijtimoiy faolliklarining oshishi bilan ajralib turadi. Hayot har sohasida ularning ishtiroki ko'paydi, zamonaviy hayotga moslashib bordilar. O'z salohiyatini rivojlantirish, jamiyat faoliyatiga munosib hissa qo'shish, oilada yetakchi bo'lish bilan birga, davlat va jamoa boshqaruvida ham faol ishtirok etdilar. Bu o'zgarishlar natijasi o'laroq, zamonaviy O'zbek jamiyatining shakllanishida xotin-qizlarning hissasi beqiyos bo'ldi [4].

Barcha olib borilgan islohotlar va o'zgarishlar natijasida jamiyatda ayol va erkak huquq va majburiyatlari tengligi prinsipini hayotga tatbiq etish uchun ijtimoiy zamin yaratildi. Ayollar uchun zamonaviy kasb va mutaxassisliklarni egallash, ilm olish, o'z huquq va manfaatlarini himoya qilish imkoniyati ochildi. Jamiyatda inson huquqlari, ayol shaxsiyati, uning shaxsiy dunyosi va orzu-maqсадlari hurmat qilina boshladi. Jamiyat faoliyatida ayollarning o'z so'zini ayta oladigan, tashabbus ko'rsata oladigan, teng huquqli a'zo sifatida ishtirok etishlari oddiy holga aylandi. Ayol shaxsiga yangicha munosabat shakllandi. Bugun ijtimoiy hayotimizda, davlat va jamiyat taraqqiyotida ayollar faoliyati, ularning ilg'or o'rni aynan o'sha 1920-1935-yillarda boshlangan islohotlar va yangiliklarning natijasi ekanligini inkor qilib bo'lmaydi. Bu davrda yaratilgan siyosiy va ma'rifiy muhit, jamiyatda gender tengligi

g'oyalarining qaror topishi, xotin-qizlarning o'z hayotini mustaqil rivojlantirish borasidagi orzu-umidlariga yo'l ochdi. Hayotning har bir sohasida ayol shaxsining qadr-qimmati, salohiyati va o'rni yuksalib, bugungi zamonaviy jamiyat poydevori barpo etildi [5].

VKP(b) Markaziy Qo'mitasi Tashkiliy byurosining "Sharq ishchi, dehqon va mehnatkash ayollari orasida olib boriladigan ishning navbatdagi vazifalari to'g'risida"gi qarorida (1924 yil), xotin-qizlar ozodligiga qarshilik ko'rsatuvchi reaksion elementlarga nisbatan kurashni kuchaytirish, aholining xotin-qizlar qismi o'rtasida sotsialistik turmush tarzi targ'ibotini oshirish zarurligi ta'kidlangan. Mahalliy xotin-qizlar o'rtasida quyidagi yo'nalishlarda ish olib borish tavsiya etilgan:

— Ularni partiya va sovet, professional va kooperativ qurilishga imkon qadar ko'proq jalb etish;

— Xotin-qizlarning ijtimoiy hayotda erkaklar bilan teng ishtirok etishi uchun yordam beradigan muassasalarni rivojlantirish;

— Ishchi va dehqon ayollar orasida sovet va kommunistik ma'rifat ishlarini kuchaytirish;

— Ishchi ayollarning malakali mehnatini kuchaytirish, ularning ishlab chiqarishdagi mavqeini mustahkamlash.

Mahalliy sovetlar (mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlari) esa ayollarni ishlab chiqarishga, maktablarga va boshqa ma'rifiy muassasalarga kengroq jalb etish, xotin-qizlar va bolalar muassasalari tarmog'ini yaratishga da'vat etgan. Yildan-yilga xotin-qizlarning siyosiy faolligi ortib bordi. Agar 1925 yilda O'zbekistonda sovet apparatining quyi organlarida 200 nafar ayol ishlagan bo'lsa, 1926 yilda faqat Farg'ona viloyati bo'yicha qishloq kengashlariga 665 nafar ayol saylangan. "Kushchi" ittifoqlariga a'zo bo'lgan ayollar soni ham ko'payib borgan.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, 1920-1935-yillarda O'zbekiston tarixida ayollar faolligini oshirish bo'yicha olib borilgan siyosat milliy va ma'rifiy taraqqiyot uchun, inson erki, huquq va shaxsiyatini e'zozlash, ayolni har tomonlama kamol topgan, zamonaviy jamiyat a'zosi sifatida shakllantirish uchun muhim bosqich bo'ldi. Yangi avlod, yangicha dunyoqarashli ayollar jamoasi shakllandi. Bu davr taraqqiyotida yaratilgan ma'naviy va huquqiy muhit, kelajak uchun mustahkam ijtimoiy va siyosiy zamin yaratdi. O'zbekiston tarixida ayollar harakati, ularning ijtimoiy-siyosiy faolligi, hayotning turli sohalarida tutgan o'rni, aynan ana shu davrda shakllangan yangicha yondashuv va davlat siyosatining mahsulidir. O'zbekistonning bugungi taraqqiyot yo'llari, jamiyatda gender tengligi, ayollar huquqlari va imkoniyatlari borasida erishilgan yutuqlarning ildizi aynan 1920-1935-yillardagi islohotlarda yotadi. O'zbekiston tarixida ayollar faolligini oshirish siyosatining ahamiyati shundaki, u mustaqil va zamonaviy jamiyat qurilishning, inson qadrini ulug'lashning, davlat va jamiyat taraqqiyotida pirovard natijalarni ta'minlashning asosiy omili

sifatida namoyon bo'ldi. Shu tariqa, 1920-1935-yillardagi jarayonlar nafaqat o'z davri uchun, balki keyingi taraqqiyot yo'llari uchun ham mustahkam poydevor yaratdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayeva M. O'zbekistonda ayollarning ijtimoiy-siyosiy faolligi: tarix va zamon muammolari. Toshkent. 2018. 58-61-b.
2. Islomova D. O'zbekiston ayollarining siyosiy ishtirokida yangiliklar va muammolar. Jamiyat va siyosat jurnali. 1(5), Toshkent. 2017. 67-74-b.
3. Kamolov U. O'zbekistonda xotin-qizlar maorifining rivojlanishi // Sovet maktabi. 1974. No1. B. 16-21.
4. Rahimova G. Jadidlar va ayollar masalasi // Adabiy meros. 1992. No1. B. 63-66.
5. Sultonova N. Ayollar huquqlari va jamiyatdagi o'rni: O'zbekistondagi tarixiy jarayonlar. Huquqshunoslik jurnali. 4(3). Toshkent. 2012. 112-119-b.
6. Кади́рова Х. Б. Главная духовная ценность и личность человека //Фан-наука. – 2015. – №. 1. – С. 29-32.
7. Кади́рова Х. Б. Миллий идентиклик ва миллий ўзликни англаш муаммоларини социологик тадқиқ этиш методологияси //ЖУРНАЛ СОЦИАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ. – 2022. – №. SI-1.